

Araştırma Makalesi

JAMBIL'IN “AKIN BOLDIM” ADLI ŞİİRİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Soner SAĞLAM*

Öz

Kazak sözlü edebiyatının en büyük temsilcisi olarak kabul edilen Jambıl, 1846-1945 yılları arasında yaşar. Jetisuv şairlerinin büyük ozanı Süyinbay'ın takdirini kazanarak, ondan dua alır. Süyinbay'ın yanında yaklaşık bir yıl kaldıktan sonra Kazak halk şiirinin; *aytus*, *jır* ve *tolgav* türlerinde başarılı eserler verir. Esas şöhretini *aytus* türünde söylediği şiirlerle elde eden Jambıl, aynı zamanda oldukça başarılı bir destan söyleyicisidir. *Köroğlu*, *Kız Jibek*, *Oraq Mamay*, *Yedige* ve *Şora Batır* vb. gibi birçok destanı dombıra eşliğinde söyleyip kendi yorumuyla halka ulaştırmıştır. Jambıl'ın eserleri, Kazak halkının kültürel bir ansiklopedisi gibidir. Şairin yaşadığı dönemde Kazakların başından geçen tarihi ve sosyal olayların birçoğu ozanın şiirlerinden takip edilebilir. Yine onun şiirleri Kazakların günlük hayatı ve sosyal yaşamları hakkında pek çok bilgiyi ihtiva etmektedir.

Jambıl'ın “Akın Boldım” (Ozan/Şair Oldum) adlı şiiri yaşname türünün özelliklerini taşımaktadır. Bilindiği üzere yaşname, âşık edebiyatı nazım türlerinden olup, bu tür şiirlerde âşıklar duygu, düşünce ve tecrübeleri paralelinde insan ömrünü safha safha değerlendirirler. Türk dünyası edebiyatının müşterek unsurları arasında yer alan yaşnameler, halkın uzun yıllar sonucu elde ettiği geleneksel halk bilgisini ve toplumun ortak kültürel belleğini aksettiren nazım türlerinden biridir. Çalışmada yaşname kavramı ve Jambıl'ın hayatı hakkında genel bilgi verilip, ozanın yaşname

Geliş Tarihi: 05.03.2019

Kabul Tarihi: 22.08.2019

Makalenin Künyesi:

Sağlam, S. (2019) “Jambıl'ın Akın Boldım Adlı Şiiri Üzerine Bir İnceleme”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 48, 181-212.

DOI: 10.24155/tdk.2019.116

* Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Güneybatı (Oğuz) Türk Lehçeleri ve Edebiyatları ABD, soner.saglam@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0308-3326

özelliği taşıyan "Akın Boldım" adlı şiiri edebiyat dünyasına tanıtılmış ve bu eser üzerinden Jambıl'ın şiir dünyası ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Kazak edebiyatı, Jambıl, âşık edebiyatı, yaşname

A Study on Jambyl's Aqyn Boldım Poem

Abstract

Jambyl, who is regarded as the greatest representative of Kazakh oral literature, lived in the time period between 1846-1945. He was appreciated and dignified by Suyunbai, the prominent poet of Zhetysu. After spending a year with Suyunbai, he produced successful art pieces in the *aytys*, *jir* and *tolgav* genres of Kazakh folk poetry. Jambyl, who achieved his real fame with his poems in *aytis* genre, is also a very successful epic singer. He sang various epics such as *Köroğlu*, *Girls Jibek*, *Oraq Mamay*, *Yedige* and *Shora Batir* etc. with his *dombyra* by adding his own style; and presented them to public. The works of Jambyl are like a cultural encyclopedia of Kazakh people. Many of the historical and social events that Kazakh people experienced during the time period when the poet lived can be followed from the poems of the poet. Again, his poems contain a lot of information about the Kazakh daily life and social lives.

The poem *Aqyn Boldım* by Jambyl ("I became a poet") have the characteristics of age epic genre. As is known, the genre age epic is one of poetry types of minstrel literature, and in this kind of poems, the poet-singer evaluates every phase of human life gradually in parallel with their feelings, thoughts and experiences. Age epics that are among the common elements of the Turkish world literature are one of the poetry types reflecting the traditional folk knowledge that the public has obtained for ages and the common cultural memory of the society. In this study, a general information about the concept of age epic and the life of Jambyl was provided, and the poem *Aqyn Boldım*, which features as an age epic, was introduced to the world of literature and Jambyl's poetry world was tried to be studied through this work.

Keywords: Kazakh literature, Jambıl, minstrel literature, age epic,

Giriş: Edebiyatımızda Yaşname

Yaşnameler, eldeki bilgilere göre 11. yüzyıldan günümüze kadar edebî bir gelenek olarak devam eden ve örneklerine daha çok halk şiirinde rastlanılan bir nazım türüdür. Genellikle bu tür eserlerde insan ömrü ana rahmine düşmesinden ölüme kadar, safhalar hâlinde ve yıllara göre anlatılır. Bu tür eserler için *yaşname* dışında; *yaş destanı*, *ömür destanı*, *yaş türküsü*, *hayat destanı*, *vücutname*, *mahresname* gibi terimler de kullanılmıştır (Çelebioğlu, 1998:367). Hoca Ahmed Yesevî'nin 88 dörtlükten oluşan hikmeti, edebiyatımızda ilk yaşname örneği sayılmaktadır. Âşık edebiyatındaki ilk yaş destanı örneğinin XVI. yüzyıl Azerbaycan sahasının önde gelen

temsilcisi Âşık Kurbanî'ye ait olduğu kabul edilir. Yaşnameler üzerine ilk çalışma Veysel Arseven'e (1953) ait olmakla beraber, Hayrettin İvgin (1980), Amil Çelebioğlu (1998), Doğan Kaya (2004) gibi bilim insanları bu konuda önemli çalışmalar yapmıştır. Amil Çelebioğlu'nun "Türk Edebiyatında Yaşnâmeler" adlı yazısı (Çelebioğlu 1984), yaşnameler ile ilgili en kapsamlı makaledir. Çelebioğlu, bu makalesinde yaşname kavramını açıklayıp, 55 yaşname metnini konu ve tür bakımından tasnif ederek yayımlar. Bu metinler arasında Anadolu sahası dışından Çağatay, Türkmen, Kazak ve Kırgız Türkçeleri ile yazılmış yaşnameler de bulunmaktadır. Kaya ise *Yaşnameler* adlı kitabında (Kaya 2004), bu türün muhtevası ve yapı özelliklerini açıklamış ve 99 adet yaşname metnini vermiştir.

Yaşnameler kurgu yönünden çeşitlilik gösterir. Şairlerin bazıları konuya 15 yaşında başlarken, bazıları da insanı anne karnındaki dönemden anlatmaya başlayıp, 100 ya da 120 yaşına kadar olan dönemi konu edinir. Genellikle 10-11'den 20'ye kadar yaşlar, seri olarak tek tek ele alınırken, 20 yaşından sonra beş yıllık periyodlar halinde değerlendirilir, 40-50 yaşlarından sonra da 10 yıllık periyodlara dönüşür. Yaşnamelerin birçoğunda rastlanılan diğer bir özellik de şairin yaşamadığı yılları konu edinmesidir. Bazı yaşnamelerde insanın öldükten sonraki durumu da işlenmiştir (Kaya 2004: 25, 30). Kırk yaş, yaşnamelerde bir zirve veya dönüm noktası olarak görülmektedir. İnsan hayatı genel olarak bu yaştan sonra olumsuz olarak nitelendirilir. Fakat ilme bağlı olarak yaşlılıkla ilgili olumlu ifadelerin söylendiği de görülür (Çelebioğlu, 1998: 382). Çelebioğlu, yaşnameleri muhteva bakımından dört grupta inceler: 1. Umumi olarak insan ömrü ile ilgili yaşnameler, 2. Kız ve kadın ömrü ile ilgili yaşnameler, 3. Şairin hayatıyla ilgili yaşnameler, 4. Ömrün mevsimlere benzetilerek tasnif edildiği yaşnameler. Kaya ise dördüncü maddeyi çıkarıp ilk üç maddeye sosyal tenkit konulu ve inançla ilgili yaşnameleri eklemiştir (Çelebioğlu, 1998:383; Kaya, 2004:15-16).

Yaşnamelerin nazım birimi çoğunlukla dörtlüktür. Bunun yanında beyit ve bentlerle yazılmış yaşname örnekleri de bulunmaktadır. Âşık edebiyatı ürünlerinden koşma nazım biçimi ile kaleme alınan yaş destanları çoğunlukla 11'li hece ölçüsü ile yazılmış olup, dörtlük sayısı 5 ile 88 arasında değişir. Bunların dışında oyun, tekerleme ve bilmece gibi anonim ürünlerin içerisinde de yaşname örnekleri görülür. Yaşnamelerde çoğunlukla dinî nitelikte nasihatler verilir. Yaşlar hakkındaki değerlendirmeler, aşığın düşünce dünyasına göre değişir. İnsanın zevki, sıkıntıları, heyecanı, ümitleri, arzuları yaşlara göre hep ayrı ayrı ele alınır. Genel olarak dünyanın gelip geçici bir yer olduğu ve kimseye baki olmadığı düşüncesi hâkimdir. Yaşnameler yılların sıralanışı ve gönderme yapılan durumlar yönüyle

toplumun kültürel belleğini, kültür ve inanç birliğini, ortak dünya görüşünü yansıtmaları bakımından oldukça önemli bir nazım türüdür. Ayrıca Türk dünyasının farklı sahalarında da bu nazım türünün görülmesi, Türk dünyası edebiyatlarının müşterek unsurlarının ortaya konulması bakımından da dikkate değerdir.

1. Jambıl Jabayev'in Hayatı ve Edebî Şahsiyeti

Kazak sözlü edebiyatının en büyük temsilcisi olarak kabul edilen Jambıl Jabayev, 1846-1945 yılları arasında yaşamıştır. Bugünkü Jambıl vilayetine Şu nehri kenarındaki Jambıl Dağı'nın eteğinde doğan Jambıl, *Ulu Jüz*'ün Şapırası boyunun *Ekey* kolundandır. Çocukluğu Jetisuv (Yedisu) bölgesinde geçmiştir. Jetisuv bölgesi, söz sanatında usta olan akınların, türkücülerin ve hatiplerin en çok yetiştiği bölgedir. Sanatın beşiği olan bir bölgede dünyaya gelen Jambıl, ozanlığa küçük yaşlarda başlar ve gelenek içinde yetişir. Jetisuv şairlerinin büyük ozanı Süyinbay'ın takdirini kazanıp, ondan dua alır. Süyinbay'dan irticalen şiir söyleme sanatının inceliklerini öğrenir. Jambıl "Janıs Aqınğa" (Janıs Akın'a) adlı şiirinde üstadına olan hürmetini şöyle dile getirir:

*Meniñ pirim Süyinbay,
Söz söylemen sıynbay.*

(Benim pirim, Süyinbay,
Duasını almadan söze başlamam.)
(İsmail ve Güngör, 1996:123)

Süyinbay'ın yanında yaklaşık bir yıl kaldıktan sonra Kazak halk şiirinin; *aytıs*, *jır* ve *tolgav* türlerinde başarılı eserler vermeye başlayan Jambıl, esas şöhretini *aytıs* (*atışma*) türünde söylediği şiirlerle elde eder. *Aytıs*, Kazak halk şairlerinin iyi bir akın (ozan) olduklarını gösterebilmeleri bakımından çok önemlidir. Akınlar *aytıs* türündeki başarıları ile kendi meslektaşları arasında ve halk içerisinde itibar kazanır. Bu bakımdan Jambıl'ın "*Aytıstıñ qanattı qısı*" (Atışmanın kanatlı kuşu) olarak adlandırılması, onun başarısının bir göstergesidir (Urakova, 2008: 32).

Jambıl, köyler arasındaki küçük çaplı şiir etkinliklerine ve atışmalara katılarak şairlik kabiliyetini ve tecrübesini arttırır. Jambıl'ın şöhreti kısa sürede bütün Jetisuv bölgesinde ve Kırgızlar arasında yayılır. Jambıl, hem repertuarını geliştirmek hem de farklı bölgelerde yaşayan akınlarla tanışabilmek için belirli aralıklarla Jetisuv'un çeşitli köylerine, Kazakistan'ın doğu bölgelerine ve Kırgızistan'a seyahat eder. Bu geziler esnasında gittiği köylerdeki toylara, eğlencelere katılarak şiirler söyler ve söz konusu bölgenin akınlarıyla atışır. Bu şekilde tecrübesini arttıran Jambıl, giderek daha geniş bir kesim tarafından tanınır (Urakova, 2008: 32-33). Ozan, "Ädildik Kerek Halıqqa" (Adalet Gerek Halka) adlı şiirinin son bölümünde de diyar

diyar gezip ozanlarla atıştığını ve karşısında hiçbir ozanın duramadığını şu sözlerle dile getirir:

<i>Jambıl otır sarnağan,</i>	(Jambıl konuşur durmadan,
<i>Elge sözün arnağan.</i>	Halka söz ithaf ederek
<i>Jırda ketti tögilip,</i>	Şiir de gitti dökülüp,
<i>Tasığan suwday arnadan.</i>	Taşan sel gibi yatağından.
<i>Jambıldıñ jağı talmağan,</i>	Jambıl'ın çenesi yorulmamış,
<i>Jeri joq Jambıl barmağan,</i>	Gezmediği yer kalmamış,
<i>Jüyrık tarlan sekildi,</i>	Hızlı koşan at gibi,
<i>Jügiristen tanbağan.</i>	Koşmaktan kaçmamış
<i>Tawdan uşqan qıranday,</i>	Dağdan uçan kartal gibi,
<i>Qonar jerin tañdağan.</i>	Konacak yerini iyi seçmiş.

<i>Denesi qızıp alğanda,</i>	Şevkle şiir söylediğinde
<i>Aldına jan salmağan.</i>	Önüne hiç kimseyi geçirmemiş.
<i>Qızıp Jambıl şapqanda,</i>	Jambıl kızıp koşunca,
<i>Kimder jolda qalmağan!</i>	Kimler yolda kalmamış ki!

(İsmail, Güngör 1996: 91)

Jambıl'ın şairlik yeteneğinin en güzel göstergelerinden biri de imgelerinin yurt coğrafyasıyla ve Kazak kültürüyle bütünleşmiş olmasıdır. Ozanın şiirlerindeki görüntüleme gücü imgelerini, benzetmelerini, somutlaştırmalarını doğaya, doğadaki somut varlıklara ve Kazak kültürel belleğinin önemli anıştırmalarına dayandırmasından gelmektedir. Yukarıdaki mısralarda geçen “taşan sel”, “hızlı koşan at”, “dağdan uçan kartal” gibi ifadeler buna örnek teşkil eder. Dinamik yaşamın ve mücadelenin hâkim olduğu bozkır kültüründe at, en önemli unsurların başında gelir. Bozkır insanının en önemli yardımcısı olan at, aynı zamanda insana hâkimiyet ruhu da aşılamaştır. Atın, Türk kültür hayatındaki yerini anlatan en veciz ifade ise Kaşgârlı Mahmud'un “Kuş kanatın er atın.” (Kuş kanadı ile kişi atı ile varır, uçar.) (Atalay, 1988: I/34) ifadesidir. Jambıl, kendi ifadesiyle hiçbir zaman boş söz söylememiştir. İçindeki anlatma, söz söyleme ateşi ise son nefesini verene kadar sürmüştür. Ozan, bu mücadelecî ruhunu yarış atı benzetmesiyle somutlaştırmıştır.

Geniş bozkır topraklarında hayatlarını sürdüren Türkler, yaşadıkları coğrafyada iç içe buldukları hayvanlara olan bakışlarını hem günlük yaşantılarında hem de sanat eserlerine yansıtmışlardır. Bu hayvanlardan biri de kartaldır. Uzun ömürlü kuşlardan biri olan ve en uzak noktaları görebilen kartal, avcılık gelenekleri içerisinde avcı kuş olarak oldukça

mühim bir yere sahiptir. Tarih boyunca pek çok medeniyetin kültüründe çeşitli formlarda kendine yer bulan kartal, Türk kültür evreninin de önemli unsurlarından biridir. Türk mitolojisinde ve ikonografisinde, türeyiş efsanelerinde, Şamanist inançlarda, sözlü kültür ürünlerinde, süsleme sanatları gibi pek çok alanda kartal motifi karşımıza çıkar. Yuvasını yalçın kayalar üzerine yapan ve çok yükseklerde uçan kartal; kurt gibi leş yemez, asalak ve toplayıcı bir hayat sürmez, tabiattaki yaşamında aktif ve dinamiktir. Atlı göçebe kültür ve medeniyetinin hayat tarzı, devamlı hareket ve mücadeleye dayanmaktadır. Dolayısıyla kartal, tüm bu özellikleriyle bozkır insanının tefekkür dünyasında kendine özel bir yer edinmiştir. Jambıl'ın da kartalı bir benzetme unsuru olarak kullanması boşuna değildir. Ozan, hem özgürlüğüne olan düşkünlüğü ve mücadelecı ruhunu hem de Kazak kültürü ve kimliğini kartal benzetmesi ile âdeta mısralara naksetmiştir. Uzun yıllar Rus hâkimiyeti altında yaşayan Kazak halkı için, kartal aynı zamanda bağımsızlığa olan arzunun ve inancın da sembolüdür. Nitekim 1991'de bağımsızlığını elde eden Kazakistan'ın bayrağında kanatlarını açmış kartal görseli bulunmaktadır.

18. yüzyılın seksenli yıllarında atışmada ünlü olan büyük ozan Kulmambet'i yenen Jambıl'ın şöhreti giderek artar (Zakon, 1996: 54). Jambıl'ı bu atışmada galibiyete götüren şey, onun edebî şahsiyetinin en temel özelliği olan halkın sesi oluşudur. Jambıl, yöneticiler ve zenginler karşısında her zaman halkın yanında olup, onların sıkıntılarına tercüman olmuştur. Nitekim bu atışmada Kulmammet kendi boyunun zenginlerini methederken, Jambıl halkı için savaşıp, şehit olan kahramanları övmüş ve Kulmambet'i yenmiştir (İsmail, Güngör 1996: 12):

"Jaqsılıq jamandıqtı tekseredi İyilik, kötülüğü inceler,
Kim jüyrık , kim şabanı ekşeledi Kim hızlı, kim yavaş ortaya çıkarır.
Elimniñ erligimen maqtanamın,... Halkımın yiğitliğiyle övünürüm, ...
Batır Sawrıq, Suranşı jawdan ölgen, Yiğit Savrıq, Suranşı'yı düşmandan öldürmüş,
Halıq üşin şäyit bolıp janın bergen... Halk için şehit olup canını vermiş...
Maqtağan baylarıñniñ oñğanı joq Övdüğü zenginlerin faydalısı yok,
Töñirektiñ dört burışın jalmap ölgen." Bütün çevresini sömürüp ölmüş.

(İsmail, 1996: 48)

Yukarıdaki mısralar, Jambıl'ın toplumsal duyarlılığını ortaya koyması bakımından önem arz eder. Ozan, hayatı boyunca her zaman halkın düşünce ve hislerini dile getirmiş ve halkına büyük bir sevgiyle bağlı kalmıştır. Jambıl, Kulmammet ile olan atışmasında; toplumdaki iktisadi dengesizliği, zengin ile fakir arasındaki eşitsizliği açıkça gözler önüne sermiştir. Bu atışmada üst sınıfın ve yönetici kesimin zorbalıklarını korkusuzca eleştiren

Jambıl, rakibini yendikten sonra Jetisuv'un birinci akını konumuna yükselir (Kınacı, 2016:35). Ozan'ın "Javğa Oq" (Düşmana Kurşun) adlı şiirine ait aşağıdaki mısralar, onun halkına verdiği değer en açık ifadesidir:

<i>Jambıl deĝen jay atım</i>	(Jambıl benim fani adım,
<i>Halıq meniñ şın atım...</i>	Halk ise benim gerçek adım...
<i>Sarqılqanşa tamşı qan,</i>	Bitene kadar son damla kanım,
<i>Antım osı bolatın!</i>	İşte budur benim andım.)

(İymaßen, 1996: 101)

Jambıl, gençliğinde Maylıqoca, Mayköt ve Kulınşaq gibi büyük şairleri kendine örnek alır. Jetisuv'un çeşitli bölgelerine, Kazakistan'ın doğusuna ve Kırgızistan'a gider, buradaki halk ozanları ile tanışıp sohbet ederek bazılarıyla da atışır (Zakon, 1996:54). Bu geziler hem şairin tanınmasını sağlar hem de onun şiir söyleme hususunda tecrübesini artırır. Şiir söylemeye başladığı günden itibaren hayatı boyunca şiir üretmeye devam eden Jambıl, eserleri ile Kazak halkının kültürel belleğini muhafaza ettiği gibi gelecek nesillere de başarıyla aktarmıştır. Şairin yaşadığı dönemde Kazakların başından geçen tarihî ve sosyal olayların birçoğu ozanın şiirlerinden takip edilebilir. Yine onun şiirleri Kazakların günlük hayatı ve sosyal yaşamları hakkında pek çok bilgi içerir.

Jambıl'ın şiirlerinde sosyal eleştiri önemli bir yer tutar. O, yönetici konumundaki insanları, beyleri ve özellikle halkı düşünmeyen zenginleri acımasızca eleştirip, aynı kaderi paylaştığı halkı savunur. Aşağıdaki mısralar, onun bu konudaki hassasiyetini açıkça ortaya koyar:

<i>Bolis eldi aralap,</i>	Yönetici, halk arasında dolaşıp,
<i>Jarlını şawıp jaralap.</i>	Fakiri gaspedip, yaralayıp,
<i>Sözün söylep maldınıñ,</i>	Sözünü söyleyip varlıkların,
<i>Közün oyup jarlınıñ</i>	Gözünü oyup fakirin,
<i>As berse bay saralap.</i>	Ekmek verse zengin seçerek verir.
<i>İtтей kördim төrenи,</i>	İt gibi gördüm idarecileri,
<i>Tamaqqa toysa üretin...</i>	Karınları doyduğunda havlayan...

<i>Kördim talay baylardı,</i>	Gördüm nice zenginleri,
<i>Halıqtıñ bağıın baylağan.</i>	Halkın talihini bağlayan,
<i>Aydarhaday aybarlı,</i>	Ejderha gibi heybetli,
<i>Eldi sorıp jaylağan.</i>	Halkı sömürüp tüketen.

(İsmail ve Güngör, 1996:75, 89)

Jambıl'ın "Kudaybergen Bolısa Verdiği Cevabı", "Adalet Gerek Halka", "Cimri Zengin, Cömert Fakir", "Babama", "Yılkıcı", "Görünüşü Gü-

zel Bir İnsanmışın", "Sürgün", "Fakirlik Hali", "Mambet'e" ve "Köküme" adlı şiirleri bu temaları işlediği manzumelerinden bazılarıdır. Adalet, eşitlik, halka hizmet etme, yalan, ikiyüzlülük, tembellik, cehalet, halka zulmetme gibi konular, Jambıl'ın üzerinde en çok durduğu hususlardır. Jambıl "Artıqşa Tuwğan Azamat" (Üstün Olarak Doğan Yiğit) adlı şiirinde de Kazak gençlerine seslenir. Ozan, âdeta gençlik ideali ortaya koyar. Yalanın toplumsal huzurun sağlanmasında en büyük engel olduğunu vurgulayan Jambıl, gençleri her zaman dürüst ve cesaretli olmaya, ilmî kendilerine yoldaş etmeye ve her zaman halkı gözetmeye çağırır:

*Turmasa jigit sözinde
Näsili onıñ kem bolar.
El üşin tuwğan erlerdiñ,
Aldı-artı darıya keñ bolar.*

...

*Sert adamdı baylaydı,
Er jigit sertten taymaydı.*

...

*Atqan oqtan qaytpaytın,
Ötirik söz aytpaytın.
Kezeñdi jerde kez bolsa,
Qorqıp tizgin tartpaytın*

Yiğit sözünü tutmazsa,
Onun nesli bozuk olur.
Halk için doğan erlerin,
Önü arkası deniz gibi geniş olur.

...

Ant insanı bağlar,
Er yiğit andından dönmez.

...

"Giden ok gibi geri dönmez",
Yalan sözü söylemez...
Zor yerde zorluğa rastlasa,
Korkup da yoldan dönmez.
(İsmail ve Güngör, 1996:105)

Şiirlerine bakıldığında Jambıl'ın cesur bir şair olduğu anlaşılır. Jambıl'ın en önemli özelliklerinden biri sözünü asla sakınmamasıdır. Zengin, bey, yönetici, halk ayrımı yapmaksızın düşüncesini doğrudan dile getiren bir şairdir Jambıl. Bu duruma en güzel örneklerden biri şairin "Adalet Gerek Halka" adlı şiiridir. Bir gün Uzunağaç pazarında o bölgenin idarecileri Jambıl ile karşılaşır. Qıysıbay adlı biri Jambıl'ı tanımaktadır. Onu, yanındaki idareciler ile tanıştıır. Bu yöneticilerin çevirmeni de elindeki kılıcıyla Jambıl'ı gösterip, alaycı bir ifade ile kendilerine bir şeyler söylemesini ister. Bu duruma çok kızan Jambıl, sözünü esirgmeden yönetici kesimi sert bir şekilde eleştiren bu şiirini söyler. Yöneticiler bu duruma bozulup pazar yerini terkeder:

*"Qolına qılış ustağan,
Aqıl-oyı qısqadan.
Qazaqtı qorlap jaqtırmay,
Qılışimen nusqağan.*

...

(Eline kılıç tutuşturan,
Aklı fikri kısa olanlardan.
Kazak'ı horlayıp, beğenmeyip,
Kılıcıyla yöneten.)

...

*Ağılsın jırım bulaqtay,
Tögilsin sırım quraqtay
Bolıs-töre jürgen joq,
Halıqtı qorlap julatpay.*

(Aksın şiirim pınar gibi,
Dökülsün sırlarım yaprak gibi.
İdareci beyleri iş yapmıyor,
Zulmedip halkı ağılatmadan.)
(İsmail ve Güngör, 1996: 69-73)

Jambıl, vatanseverlik, kahramanlık gibi temaların yanında, günlük hayatı ve tabiat güzelliklerini konu edinen şiirler de söyler. “Aladağ” şiiri tabiat güzelliğinin işlendiği en güzel şiirlerinden biridir:

*Tizilgen tawları bar Jetisuvdñ,
İşinde orman, toğay bitken nuwdñ.
Darıyaday sol tawlardan tuwlap tasıp,
Köresñ tamaşanın aqqan suwdñ*

Sıra dağları var Jetisuv’un,
İçinde binbir çeşit nebat ve orman,
Denizler gibi dağlardan çağlayarak coşan,
Güzelliğini göreceksin akarsuyun.
(İsmail ve Güngör, 1996: 33)

Jambıl’ın diğer akınlardan önemli bir farkı da oldukça başarılı bir destan söyleyicisi olmasıdır. O, pek çok destanı – Şahname, Köroğlu, Totıqamal, Seyit Battal, Kız Jibek, Oraç Mamay, Yedige, Şora Batır, Qabanbay vb. – dombıra eşliğinde söyleyip kendi yorumuyla halka ulaştırmıştır. Türk dünyasının ortak kültürel değerlerinden Köroğlu destanını on beş gün boyunca anlatmış, Manas destanının bir varyantını kendine has üslubuyla icra etmiş (İsmail, Güngör, 1996: 11,13). Jambıl’ın Ötegen Batır ve Suranşı Batır adlı destanları Kazak destan geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Ötegen Batır’da halkın huzuru için kendini tehlikeye atan, halkının yaşayabileceği uygun bir yer arayan Ötegen’in kahramanlığı anlatılır (Biray, 2016: 53-54). *Suranşı Batır*’da ise Hokand Hanlığı’na karşı halkın özgürlüğü için mücadele eden cesur erin, kahramanlık mücadelesinden bahsedilir (Zakon, 1996: 56).

Yirminci yüzyılın başlarında gerçekleşen Ekim Devrimi’nin ardından Sovyet Birliği kurulur ve 1924 yılından itibaren birliğe bağlı bütün halkların edebiyatında Sovyet ideolojisinin izleri görülmeye başlar. Sovyet hükümeti için sanatın her dalı rejimin ideolojisine hizmet etmekle mükelleftir. *sosyalist realizm* olarak da adlandırılan bu sanat anlayışı güzel sanatların tamamına hâkim olur. Bu doğrultuda Jambıl da Sovyetler Birliği’nin siyasi sistemini, yeniden oluşan toplumsal gelişimleri şiirlerinde ele alır ve Ekim Devrimi’ni, Lenin’i öven şiirler söyler (Kirabayev, 2016: 21). Ancak bu şiirlere derinlemesine baktığımızda büyük ozanın, Kazak halkının tarihini, kültürünü, sosyal yaşamını mısralara ustalıkla yerleştirdiğini de görürüz.

1936’da Almatı’da Kazakistan I. Âşıklar Etkinliği düzenlenir. Yine aynı yıl Moskova’da Kazakistan Sanat Günleri tertip edilir. Jambıl her iki

etkinliğin de baş konuğu olur. Jambıl'a Sovyetler Birliği yönetimi tarafından Kızıl Bayrak ve Lenin nişanları verilir. 1936 yılından itibaren Jambıl'ın eserleri yazıya geçirilir. Ozan, 1938'de milletvekili seçilir. İkinci Dünya Savaşı'nda Jambıl'ın şiirleri cephedeki askerler için büyük moral kaynağı olur. Onun kahramanlık, vatan toprağının kutsallığı vb. içerikli şiirleri gazeteler aracılığıyla cepheye ulaşır. Ozan'ın "Leningrattıq Örederim" (Leningradlı Evlatlarım) adlı şiiri cephede düşmanla kıyasıya ölüm kalım mücadelesi veren binlerce Kazak gencine moral ve güç vermiştir. Kazakistan'ın birçok evladı gibi Jambıl'ın büyük oğlu Alğaday da cephede savaşır ve 1943'te hayatını kaybeder. Bu acı olay üzerine Jambıl, ağıt türündeki "Alğaday Tuvralı Ārbir Oy" (Alğaday Hakkındaki Düşünceler) adlı şiirini yazar.

Yaşamı boyunca hakikatin tercümanı olan Jambıl, 95 yaşına kadar at sırtında oba oba dolaşarak Kazak sözlü geleneğini yaşatmış ve millî ruhun temsilcisi olmuştur. Kazak kültürel kimliğini oluşturan değerleri çok iyi bilen Jambıl, bunları mısralarına nakşederek yeni neslin yetişmesine katkı sağlamıştır. Usta ozan, 22 Haziran 1945'te hayata veda etmiştir.

2. "Akın Boldım" Adlı Şiirin İncelenmesi

Jambıl'ın "Akın Boldım" (Ozan/Şair Oldum) adlı şiiri yaşname türünün özelliklerini taşımaktadır. Yaşnameler, şairin hayata bakış açısını ve düşünce dünyasını en iyi aksettiren nazım türlerinden biridir. Jambıl, söz konusu şiirinde on üç yaşından seksenli yaşlarına kadar hayatıyla ilgili olayları ele almış ve yaşama dair düşüncelerini işlemiştir. Şiir dört bent olup iki yüz kırk yedi mısradan ibarettir. Mısralar yedili ve sekizli hece ölçüsüne uygunluk gösterir. Ahenk unsurları bakımından oldukça zengin olan şiirde çoğunlukla tam kafiye görülür. Bunun yanında redif, aliterasyon ve asonans örnekleri de çoktur. Yaşname türünde şairler farklı yaş basamaklarından söz edebilir. Jambıl da on üç yaş ile başladığı şiirinde sırasıyla şu yaş basamaklarına yer vermiştir: on yedi, on sekiz, yirmi, yirmi beş, otuz, kırk beş, elli, altmış, yetmiş, seksen.

Bilindiği üzere halk müziği icracılarına Kazaklar; *akın*, *jırav*, *öleñşi* ve *añşi* adlarını vermektedir. İşte akınlar, sayılan bu isimler arasında en ön sırada yer alırlar. Çünkü onlar sadece icracı değildir, yaratıcıdır ve aynı zamanda jırav ile jırcılar gibi destancıdır. Akınlar ayrıca kendi akınlık kabiliyetini dinleyici önünde atışmalara (aytı) katılarak kanıtlamak zorundadırlar (Arıkan, 2010:24). İşte Jambıl da sözlü gelenekte yetişmiş icracı, yaratıcı, destancı ve irticalen şiir söyleyebilme gibi nitelikleri haiz bir Kazak akınıdır ve Kazak sözlü edebiyatının en zirve şahsiyetidir.

Yaratılışı gereği sosyal bir varlık olan insan, toplum içerisinde birçok sosyal çevre değiştirerek yaşamına devam eder. Geçiş dönemleri olarak isimlendirilen bu sosyal değişiklikler “bireye tanımlanmış, belirgin bir durumdan bir başkasına geçiş” olarak tanımlanmaktadır (Çobanoğlu, 2000:160). Kişinin bireysellikten kolektifliğe geçişi olarak da tarif edilen geçiş dönemleri doğum, diş hediği, sünnet, askerlik, evlilik, ölüm, çıraklık, kalfalık, ustalık gibi hayatın safhaları ve mesleki uzmanlaşmayı da içine alabilir (Günay, 1995:2). Jambıl, yaşnamesine “On üçümde akın oldum” diyerek başlamıştır. 13 yaş burada oldukça önemli bir kavramdır ve Türk boyları arasında kullanılan “12 Hayvanlı Türk Takvimi” ile bağlantılıdır. Söz konusu takvim “müçe / müçel / müçöl / müşel” adı verilen 12 yıllık devrelerden oluşmaktadır. *Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü*’nde “müşel”; on iki hayvanlı Türk takvimine göre insan yaşının belirli evreleri olarak verilmiştir. Yine aynı sözlükte “müşel yaşı” ifadesi de her on iki yıldan sonraki yaş, yani çocukluk döneminin tamamen sona erdiği yaş olarak açıklanmıştır (Bayniyazov vd. 2003:390). Türk topluluklarının birçoğunda yaş hesapları ve dönemleri de işte bu sisteme göre yapılmaktadır. Bu takvimde müşel sayımı 13 yaştan itibaren başlatılır. Şecere uzmanları ve yaşlı Kırgızların verdikleri bilgilere göre çocuğun yaşı on iki yıllık devrede on iki olur. Buna anne karnındaki 9 ay, bir yıl olarak eklenir. Böylece ilk devre olan çagalık (bebeklik) müşeli 13 olarak belirlenir. Bu takvimin kullanıldığı topraklarda bir kişi, yaşını değil, içinde bulunduğu müşeli söyler. Mesela 49 yaşındaki biri, yaşını “dördüncü müşel” şeklinde ifade eder (Biray 2009: 2-3). Dolayısıyla 13 yaş, insan hayatındaki yeni bir başlangıç dönemine diğer bir ifadeyle erginlenme dönemine işaret etmektedir. Jambıl da on üç yaşta akın oldum derken, artık çocukluk devresinden yetişkinlik dönemine geçtiğini belirtmektedir.

Akın olduktan sonra yırtıcı bir kuş gibi her diyarda, gücünün yettiğince dolaştığını ifade eden Jambıl, ozan olmadan önce ürkek olduğunu belirtir. Bunu da güzel bir benzetme ile şöyle anlatır.

<i>“Aqın boldım – on üşte,</i>	(Akın oldum on üçümde,
<i>Alatın qustay tarandım!</i>	Yırtıcı kuş gibi yayıldım!
<i>Aldı – artıma qarandım,</i>	Önüme arkama, bakındım,
<i>Şarıqtadım är jerde, ”...</i>	Gezindim her diyarda,)...

<i>“Aqındık qonbay turğanda,</i>	(Ozanlık gelmeden önce,
<i>Jaltaqtap Jambıl turatın,</i>	Jambıl ürkek duruyordu,
<i>Ulıq penen töreniñ,</i>	Yönetici ve ağaların,
<i>Urlağanday tanasın.”</i>	Çalmış gibi danasını
	(Jabayev, 2008: 28)

Jambıl'ın yaşadığı dönemde yerel yönetici ve yetkililerin halk üzerinde kurduğu tahakkümü ve baskıyı göz önünde bulundurduğumuzda, kendi ürkek hâlini "yönetici ve ağaların danasını çalmış" ifadesiyle anlatması da oldukça manidardır. Jambıl, bu mısralarda aynı zamanda akın olduktan sonra ürkek olmadığını da ifade eder. Dolayısıyla ozan, akın olmakla beraber bireysel bir tekâmül sürecine de adım atmıştır. İkinci *müşel yaş*ı dönemine giren ozan, artık daha cesur ve korkusuzdur. Ozan, bunu da yırtıcı kuş benzetmesiyle somutlaştırmıştır.

Jambıl, ilk bentte kendi hayatını anlatmaya devam eder. Yorulmadan gezip dolaştığını, ozanlarla yarıştığını, sahtekâr ozana rastladığında ondan korkmadığını ve giderek sanatının geliştiğini söyler. Atışmanın kanatlı kuşu olarak bilinen ozan, her an atışmak için hazır olduğunu iki güzel benzetme ile anlatır. Söz söylemede oldukça hünerli olan Jambıl, ok atmaya hazır bir yay ve atılacak kurşun gibi her zaman atışmaya hazırdır:

<i>"Tasqındadı öleñim,</i>	(Dalgalandı şiirim,
<i>Damıdı şalqıp önerim.</i>	Gelişti güzel sanatım,
<i>Toltırırwğa umtıldım,</i>	Doldurmaya çalıştım,
<i>Öleñniñ olqı kemerin.</i>	Şiirin eksik yanlarını.
<i>Sadaqtayın saylanıp,</i>	Yay gibi gerilip,
<i>Söz ötkirin oylanıp,</i>	Sözün keskinini düşünüp,
<i>Atatın oqtay bezendim."</i>	Atılacak kurşun gibi kuşandım.)

(Jabayev, 2008:28)

Yalan sözü sevmediğini ve para, eşya vb. maddi şeylere hiçbir zaman itibar etmediğini belirten Jambıl, gezip dolaştığı yerlerde yalan sözden medet umup namusunu vermediğini, gördüğü hataları ayıplayıp düzelttiğini, hep gerçekleri söylediğini, durumu iyi olmasa da mal mülk edinmek ya da para kazanmak için asla yalan söylemediğini vurgular. Dolayısıyla Jambıl, bu bölümde değerler eğitiminin en önemli başlıklarından dürüstlük kavramı üzerinde durur. Dürüstlük ve doğruluk, bir toplumun var olması, bireylerin yaşamlarını sağlıklı bir şekilde ve huzur ortamı içerisinde sürdürebilmesi ve toplumda gelecek nesillere sağlam bir anlayış bırakabilmesi için olmazsa olmaz değerlerin başında gelir. Jambıl, bu değerlerin Kazak halkının kültürel belleğini oluşturan başat kavramlar olduğunun bilincindedir. Ozan, ben hep böyle dürüst oldum derken, aynı zamanda tüm Kazak halkının da böyle dürüst olmasını istemektedir:

“Ötirikti süyemedim,
Dünye üşin küyemedim.
Altınına birewdiñ,
Jolda jatsa tiyemedim.”

(Yalan sözü sevmedim,
Mal, mülk için yanmadım.
Altınına birinin,
Yolda görsem dokunmadım

(Jabaye, 2008:28-29)

Bu anlayış ile yoluna devam eden Jambıl, gençlik çağını bu düsturla yürüdüğünü, her zaman yoksul ve kimsesizlerin yanında olduğunu ifade eder. Şiirleri ile halka hizmet ettiğini düşünen Jambıl, kendi döneminin en büyük söz ustasıdır. Ozan her defasında bununla övünür. Henüz gençlik yıllarından itibaren iyi bir söz ustası olduğunu dile getirir. Pek çok ozanla karşılaştığını ve onları atışmalarda yendiğini söyler:

“Aq dombıra ermegim,
Sözdiñ oğın kezesem,
Alıştan atıp jetkizdim.
Düşpanğa arnap kezesem,
Öñmeninen ötkizdim.
Mergen boldım atqışpın,
Aldımda köp el sındı.”

(Ak dombıraya ulaştım,
Söz okunu fırlatınca,
Uzaktan atıp yetiştirdim.
Düşmanı hedef alınca,
Gövdesinden geçirdim.
Usta atışmacı oldum
Önümde niceleri sındı.)

(Jabaye 2008: 29)

Jambıl, ilk bentin sonlarında 17 ve 18 yaşlarına değinir. Bu yaşlarda fi-dan gibi olan ozan, on üçünden beri çeşitli imtihanlardan geçerek kendini geliştirmiştir. İkinci bent yirmi yaş ile başlar. Ozan, yirmi yaşına geldiğinde dağ keçisi gibi olduğunu söyler. Bilindiği gibi dağ keçisi sarp ve zorlu yerlerde gezmeyi seven, avlanması oldukça zor, özgürlüğüne düşkün bir hayvan olup, birçok Türk boyu tarafından kutsal sayılmış, Tanrı'nın elçisi, habercisi olarak kabul edilmiştir. Güneşi, ışığı, erişilmez yerlere erişilebilirliği, yüceliği, bilgeliği, bereketi, asaleti, cesareti ve hâkimiyeti temsil eden dağ keçisi damgası; hem Köktürk öncesi, hem Köktürk ve Köktürk sonrası dönemlerde kullanılan en yaygın Türk damgalarından birisi olmuştur. Bilhassa Türk kağan yazıtlarındaki dağ keçisi damgaları, kağanların egemenliğinin sembolüdür. Kültigin yazıtının doğu yüzünde dağ keçisi damgası bulunmaktadır. Bu damganın Kültigin yazıtında bulunmasının özel bir anlamı vardır. Bilge Kağan, egemenliğini küçük kardeşi Kültigin'e borçludur. Bu nedenle kardeşine olan saygısı gereği Kültigin yazıtına hâkimiyetin sembolü olan dağ keçisi damgasını yaptırmıştır. Bugün bile bazı Türk boyları dağ keçisini kutsal sayıp heykelini dikmekte, kötülüklerden koruması için çocukların beşiklerinin bulunduğu yere derisini asmakta, bolluk ve bereket getirmesi ve nazardan koruması için boynuzlarını evlerin çatılarına çakmaktadırlar (Alyılmaz, 2005: 17; 2008: 215). Bu bakımdan,

sanatı ve söz söylemedeki hünere ile yaşadığı dönemde karşılaştığı rakiplerine büyük bir üstünlük kuran ozanın, kendisini dağ keçisine benzetmesi boşuna değildir. Aynı zamanda Rus egemenliği altında yaşayan Kazaklar için, kartal ve dağ keçisi bağımsızlığa, özgürlüğe, başkasının boyunduruğu altında olmadan yaşam sürmeye karşı duyulan özlemin de ifadesi durumdadır. Dolayısıyla büyük ozan, Kazak halkının düşünce dünyasında yer alan ve kültürel bellekte anıştırma figürü olan kavramlardan şiirinde ustalikle yararlanmıştı:

*"Jıyırmağa jasım kelgende,
Or tekedey jelgende,
Aldımnan şıqqan kes – kestep,
Jolıqtım talay mergenge."*

(Yirmi yaşına geldiğimde,
Dağ keçisi gibi koşarken,
Önüme çıkıp, engel olan,
Birçok avcıya rastladım.)

(Jambıl 2008: 30)

Karşısına pek çok avcının çıktığını ve kendini avlamaya çalıştıklarını ama başarısız olduklarını söyleyen Jambıl, üçüncü bentte yirmi beş, otuz, kırk beş, elli ve altmışlı yaşlardan bahseder. Jambıl, yirmi beş yaşına geldiğinde söz ustalığındaki mahirliğinin de giderek arttığını vurgular. Jambıl bu yaş evresiyle birlikte sanatında giderek daha başarılı olduğuna dikkat çeker. Mübalağa sanatının güzel örneklerini veren ozan, söz söylediğinde gökyüzündeki yıldızların onu izlediğini, ayın onu takip ettiğini, her türlü engeli aşır yürüdüğünü dile getirir:

*"Jıyırma beske asqanda,
Ay ilesti aspanda!
Juldızdar turdı sıǵalap,
Şırqap änge basqanda!
...
Jarısqaq bolıp kelgender,
Şañǵa ilespey qaşqanda."*

(Yirmi beşi aştığımda,
Ay takip etti gökyüzünde,
Yıldızlar durdu izleyip,
Gür sesle şiir söylediğimde.
...
Yarışmak isteyen benimle
Tozuma bize yetişemedi.)

(Jabayev, 2008: 30)

İşte bu şekilde on parmak ile ustaca dombıra çalarak otuz yaşına gelen Jambıl, otuz yaşın kendisini çağırıldığını ve beklediğini söyler:

*"Otuz da jatır oylanıp,
Şaqırıp meni qam qıla."*

(Otuz da beni düşünüp,
Çağırıp beni dertlenir.)

(Jabayev, 2008: 31)

Jambıl, sahip olduğu mücadeleci ruhu yarış atı benzetmesiyle anlatmıştır. Bu benzetme, aynı zamanda geniş bozkırlarda yaşayan Kazakların hayatı algılayışı ile düşünce dünyalarını da çok iyi yansıtır. Bozkır insanı,

çetin tabiat koşulları karşısında mücadeleci ve dayanıklı olmak zorundadır. Dinamik ve aktif bir yaşam içerisinde varlığını sürdürebilmenin tek yolu budur. Ozan, bu gerçeği konargöçer kültürün vazgeçilmez unsuru olan at ile somutlaştırmıştır. Yarış atı gibi koşmadan yerinde asla durmadığını söyleyen ozan, bu şekilde yaşının otuzu geçtiğini, biraz daha akıllandığını ve olgunlaştığını ifade eder.

“*Otuzdan astı jasımız,
Aqılğa tolıp basımız,
Aqıra şawıp ağındap,
Bäyge atınday arındap,*”

(Otuzu geçti yaşımız,
Akılla dolup başımız,
Haykırarak koşup, hoplayıp,
Yarış atı gibi hızlanıp,)
(Jabayev, 2008: 31)

Jambıl, otuzlu yaşlarında yarış atı gibi koşturmaya devam ettiğini ancak hiçbir zaman boşuna mücadele etmediğini vurgular. Eğilmeden, bükülmeden yoluna devam edip, söz hazinesinin zenginleştiğini, gece gündüz şiir okuduğunu, bu şekilde kırk yaşına geldiğini belirtir:

“*Jürmedim bosqa sayıspay,
Jasım ketti alısqa – ay,
Kelemin men de qayıspay
Tot baspadım, sınbadım,
Özimdi özim şıñdadım,
Qırğız – qazaq jıyılsa,
Toptı jarıp jırladım, ...
Bäyge atınday julınp,
Şappay qarap turmadım.*”

(Yaşamadım mücadelesiz,
Yaşım başını aldı gitti, ah, ...
Geliyorum ben de eğilmeden!
Pas tutmadım, kırılmadım,
Kendimi kendim biledim.
Kırgız, Kazak toplandığında
Öne atılıp şiir söyledim
Yarış atı gibi depreşip,
Koşmadan hiç duramadım.)

(Jabayev, 2008: 31)

Şair, kırkına geldiğinde sanki yirmi beş yaşında gibi olduğunu belirtir. Ozan, kendini hâlâ dinç hisseder ve yapmak istediği çok şey vardır. Jambıl, vücudundaki dinçliği yine kendi kültürüne ait bir benzetmeyle somutlaştırır. Gümüş, bir süs eşyası olarak en çok kullanılan madenlerden biridir. Kolye, bileklik, yüzük, küpe vb. süs eşyalarının yapımında gümüşten yararlanılır. Ozanın “tele dizili gümüş gibi, dinçlik hala bedenimde” ifadesi ile bağdaştırmaya çalıştığı şeyin, tele dizilerek yapılan süs eşyasının duruşu ya da görünüşü olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim gümüş, sıkı ve muhkem bir şekilde tele dizilerek bir süs eşyası şeklini alacaktır. Jambıl da buradaki sağlam ve sıkı duruşu kendi vücudundaki dinçlik ile ilişkilendirerek orijinal bir benzetme yapmıştır:

"Kördi Jambıl qırıqtı,
Kezek kütip turıptı.
Sımğa tartqan kümistey,
Sınımdı buzbay turqanda.
Jıyırma bes qayta kelgendey
Qırıqta qılañ uramın.
Şalğanday tawdıñ qıranın.
Öleñim ketti seldey bop,
Jerdiñ jüzin qaptağan."

(Gördü Jambıl kırkını,
Sıra bekleyip durmuş.
Tele dizili gümüş gibi,
Dinçlik hâlâ bedenimde.
Yirmi beşe yeni girmiş gibi,
Kırkta aydınlık bulurum,
Dağ kartalını yenmiş gibi.
Şiirim coştı seller gibi,
Yeryüzünü kaplayan)
(Jabayev, 2008: 32)

Yukarıdaki mısralarda geçen "dağ kartalını yenmiş gibi" ifadesi de Jambıl'ın ve üyesi olduğu Kazak toplumunun düşünce dünyasını, dünyayı algılayış biçimini ortaya koymasına bakımdan dikkat çeker. Halk edebiyatı ürünlerinde formülistik motif olarak değerlendirilen sayılardan biri de kırktır.¹ Genel olarak hazırlama, tamamlama ve çokluk bildirme işlevleriyle karşımıza çıkan kırk sayısı, yaşnamelerde bir zirve veya dönüm noktasıdır. Birçok yaşnamede kırk yaş, kişinin akıllanıp bireysel tekâmüle ulaştığı bir devre olarak ele alınmakla beraber, bedende görülen yaşa bağlı bazı menfi değişikliklerin başladığı dönem (Kaya 2012: 584) şeklinde de işlenmiştir. Jambıl'ın kırkta aydınlık bulurum sözlerini de bu tekâmüle erme durumu ile bağdaştırabiliriz. Ozan, "dağ kartalını yenmiş gibi" derken kırk yaşında sahip olduğu güç ve kuvveti anlatmaktadır. Kartalın Kazak kültüründeki yerinden yukarıda bahsetmiştik. Burada "kartalı yenmek" ifadesi ile Kazak ve Türkistan'daki diğer Türk soylu halkların kültüründe mühim bir yeri olan kartal ile avlanmak geleneğini de dikkate almamız gerekir. Kartalı yakalayıp, yetiştirmek ve onunla avlanmak oldukça zahmetli ve emek isteyen bir iştir. İşte bu sürecin zorluğunu ve neticesindeki mutluluk ve gururu çok iyi bilen usta ozan, kırk yaşındaki bu durumunu "dağ kartalını yenmiş gibi, kırkta aydınlık bulurum" diyerek anlatmıştır.

Ellili yaşlara ulaşan Jambıl, biraz düşüncelidir. Ozan, bu yaşına aldrmadan vahşi tay gibi koşmaya gayret etmiştir ama vücudundaki değişikliklerden ihtiyarlık döneminin de yaklaştığını anlamıştır. Şair, bunu şöyle dile getirir:

1 Bu konuda geniş bilgi için bk.: Ahmet Özgür Güvenç (2009). "Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme". *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 41, 85-97; Annemarie Schimmel (2000). *Sayıların Gizemi*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

*Qırıq bes te kelip jolıqtı
Eliwde keldi erkindep,
Jambıldı eliw oylantpaq
Eliwdi jas dep eske almay,
Jumsadım mol qayrattı,
Asav tayday oynaqtap.
Saqtadım este oyvlanıp,
Eluvdiñ esip öterin.
Qızıl tili salaqtap,
Azıw tisi sıqlıdap,
Buwindarı bilgildap,
Aq köbik şaşıp awzınan,
Arıstanday aqırıp,
Kärilikti şagırıp,
Alpıstıñ bildim jeterin.*

(Kırk beş de gelip kavuştu,
Elli de geldi rahat rahat,
Jambıl'ı elli düşündürür.
Elli yaş diye aldırmadan,
Harcadım bol gayreti,
Asi tay gibi zıplayıp,
Sakladım hafızamda hep,
Ellinin esip geçeceğini,
Keskin dilin tesiri azalıp,
Azı dişi oynayıp,
Eklemleri gevşeyip,
Ak köpükler saçıp ağzından,
Arslan gibi kükreyip,
İhtiyarlığı çağırıp,
Altmışın geleceğini anladım.)
(Jabayev, 2008: 32)

Jambıl, altmış yaşla beraber sakalının ağardığını, saçına akların düştüğünü, sesinin eskisi gibi gür olmadığını söyler. Ama o yaşlıları gibi değildir, kendini demir ve taş gibi hissetmektedir. Ozanın burada vurgulamaya çalıştığı asıl şey; insanın hangi yaşta olursa olsun içindeki yaşama arzusunun ve mücadele etme isteğini asla terk etmemesi gerektiğidir.

*“Alpıstağı şaldarday,
Aljımadım şatılıp!
Aldağı ömir, ötken jas;
Aqsıl tartqan saqalım
Buwrıl tartqan ğaziz bas
Azdap belgi beredi,
Jaralsam da temir-tas.”*

(Altmıştaki ihtiyar gibi,
Bunamadım şaşırıp.
Öndeki hayat, geçmiş ömür,
Ağarmaya başlayan sakalım,
Ak düşmeye başlayan aziz baş;
Azıcık işaret veriyor,
Demir, taş gibi olsam da.)
(Jabayev, 2008:32)

Jambıl, zamanın akıp gittiğini, yetmiş yaşın dörtlüğe geldiğini söyleyerek vurgular. Ozan, dördüncü bentte yaşadığı devir ile ilgili önemli bilgiler verir. Kendisini yoranın ihtiyarlık değil, zamane olduğunu söyler. Şair bu yıllarda pek çok bey ve ağa gördüğünü, bunların burnu delik dana gibi idarecilerin her dediğini yaptığını ve halka zulmettiklerini söyler:

Ömirdi boldım körgendey, (Hayatı her yönden anladım,
Jetpis te jetti jelgendey. Yetmiş de geldi dörtnala. ...
Kärilik emes sol künde, İhtiyarlık değil o günde,
Qajıtqan meni zamana. Beni devir yormuş.
Qaqırq qatıp,şer boldı, Öksürük getirip, şer oldu

Qayğı-dert işke jamala. Kaygı ve derdi içe birikip
Eliw jil qırğın bolsada, Elli yıl felaket olsa da,
El körgeñin tana ma-?.. Halk çektiğini hiç unuttur mu?...
Biy, bolıs kördim sol kezde, Bey ağa gördüm o dönemde,
Jeteginde töreniñ, Emrinde idarecinin
Uqşas bolıp öñkildep, Nereye çekerse, oraya gider
Murnın tesken tanağa (Burnu delik dana gibi.)
(Jabayev, 2008: 33)

Uzun yaşamı boyunca hem Çarlık Rusya hem de Sovyet dönemini yaşayan Jambıl, şiirleriyle her zaman halkın sesi olmuştur. Jambıl'ın yetmişli yaşları 1916-1926 yılları arasına denk gelir. Bu dönem Çarlık Rusya'sının yıkılıp Sovyetler Birliği'nin kurulduğu yıllardır. 1916 yılında Rusya'nın, savaşta ağır işlerde çalıştırmak için Kazakları cepheye göndermek istemesi üzerine halk isyan eder. Rus Çarı halkı ikna için aralarında Jambıl'ın da olduğu bazı ozanlardan destek ister. Ancak Jambıl ve diğer bazı ozanlar bunu kabul etmez ve şiirleriyle bu ayaklanmaya destek olurlar. Jambıl, "Östepkede" (Panayırda) adlı şiirinde memleketin ileri gelenlerini bu konuda sessiz kaldıkları için eleştirdikten sonra halkı mücadele etmeye çağırır:

"Halıqtıñ erki ketti balasından (Halkın istiklali gitti çocuğundan,
Sözimniñ ğıbrat al sarasından Sözümün inceliğinden ibret al,
Aq patşa buyırq qıldı soldat ber dep; Rus çarı emir verdi: "Asker ver" diye,
On toğız – otuz birdiñ arasınan On dokuzla otuz bir yaş arasından.
Osığan tiri otıruıp könemiz be, Bunu böyle görüp kabullenecek miyiz?
Iriktep bar bozdaqtı beremiz be?! Seçkin evlatları verecek miyiz?
Bolmasa eldik qılıp, tize qosıp Yoksa millet olup omuz omuza verip,
Batırğa qol bastağan eremiz be?!" Bir bahadırın arkasından gidecek miyiz?!)

(İsmail, Güngör, 1996: 62-63)

Jambıl'ın "Zildi Buyırq" adlı şiiri de Kargalı kasabasındaki fabrika işçilerinin gerçekleştirdiği ayaklanmayı konu edinir. Yine ozan "Patşa Āmiri Tarıldı" adlı şiirinde Şapıraştı boyunun ayaklanmasını işler, bir bakıma

şiiirleri ile ayaklanmanın içinde yer alarak, halka güç verir (Urakova 2008: 35, 36). Jambıl, yaşnamenin beşinci bendinin son mısralarında bu olaylara gönderme yapar ve sözlerimle halkın ruhunu uyandırdım der:

<i>Jambıl aytpas dünüyede,</i>	(İşte Jambıl dünyada,
<i>Jel söz aytsa jalğanın,</i>	Söz söylemez boşuna,
<i>Şer targatıp sol kezde,</i>	Şeri yok edip o dönemde,
<i>Qozğadam iştiñ armanın.</i>	Uyandırdım halkın arzusunu.)

(Jabayev, 2008: 33)

Beşinci bentte ozan, hayatı boyunca durmadan mücadele ettiğini vurgular. Yaşlandığı için üzülmediğini belirtir. Kımıldayıp yokuşu tırmadım ve seksen yaşa ulaştım diyen Jambıl, aşağıdaki mısralarda bir insanın kaç yaşında olursa olsun asla mücadele etmeyi bırakmaması gerektiğini vurgular. “İşleyen demir ışıldar.” atasözünde olduğu gibi kişinin her zaman bir işle meşgul olması, bir mücadele içerisinde bulunması, onun hem beden hem de ruhi bakımdan sağlıklı olmasının teminatıdır. Jambıl da uzun ömrü boyunca böyle yaşamıştır. Son nefesine kadar mücadeleyi bırakmamıştır. Bu bakımdan ozan, Kazak halkı için bir ilham kaynağıdır. Jambıl, Kazak millî kimliğinin en güzel örneklerini hem şahsında toplamış hem de eserlerinde ortaya koymuştur. Ozan, eşitlik veren devre sapasağlam ulaştığını söyler. Buradaki eşitlik veren devir Sovyetler Birliği dönemidir.

<i>Qartaydım dep ömirde,</i>	(Yaşlandım diye hayatta,
<i>Qayğılanıp jatpadım...</i>	Tasalanıp kalmadım...
<i>Jetpisden asıp seksenge,</i>	Yetmişten aşım seksene,
<i>Jiljıdım eptep bettedim,</i>	Kımıldayıp yavaşça yöneldim.
<i>Kärilikke eñistep,</i>	İhtiyarlığa doğru eğilerek,
<i>Moyındap, men de ketpedim.</i>	Başımı eğip, ben de gitmedim...
<i>Teñdik bergen zamanğa,</i>	Eşitlik veren devre,
<i>Aman – tiri jetkenim!</i>	Sapasağlam ulaştım!)

(Jabayev, 2008: 33)

Rus Çarlığı'nın yıkılıp yerine Sovyet Birliği'nin kurulması ile yeni bir dönem başlamıştır. Birçok sanatçı gibi Jambıl da Sovyetler Birliği'nin siyasi sistemini, yeniden oluşan toplumsal gelişimleri şiirlerinde ele almış, Ekim Devrimi'ni öven şiirler söylemiştir. Sovyet rejimi de halk üzerinde büyük etkisi olan Jambıl'dan yararlanmak istemiştir. Bunları dönemin kendi sosyal ve siyasi şartları içerisinde ele alıp, aşağıdaki mısraları da bu doğrultuda değerlendirmek gerekir.

*"Teñdik bergen zamanğa,
Aman- tiri jetkenim!
Betime şıray- är berdi,
Jan deneme när berdi.
Teñgerip naşar kedeydi,
"Men ulıqın" demeydi.
Biz tilegen zañ şıqtı,
Kisi eñbegin jemeydi!"*

(Eşitlik veren zamaneye
Sapa sağlam ulaştım!
Yüzüme renk, nur verdi.
Tüm bedenime güç verdi
Eşit kılıp fakiri, yoksulu
"Ben uluyum" demedi.
Bizim istediğimiz kanun çıktı,
İnsan emeğini hiç yemedi.)
(Jabayev, 2008: 33)

Sonuç

Yaşnameler, başta Âmil Çelebioğlu olmak üzere konu üzerinde çalışma yapan araştırmacıların belirttiği gibi ilk örnekleri Ahmet Yesevî'ye ait olduğu kabul edilmekle beraber Türk soylu halkların büyük çoğunluğunun edebiyatlarında görülen bir türdür. Bu bakımdan Türk dünyası edebiyatının müşterek unsurlarından biri olarak ayrı bir önem teşkil eder. Türk kültür havzasından beslenen bir ozan olan Jambıl da binlerce yıllık halk şiiri geleneğinin temsilcisi olarak manzumeleri arasında bir yaşname örneği vermiştir.

Yaşnameler, şairin ve üyesi olduğu toplumun tefekkür dünyasını, ortak kültürel belleği ile kültür ve inanç birliğini yansıtmaya bakımdan oldukça önemli bir nazım türüdür. Jambıl'ın "Akın/Ozan Oldum" adlı şiirinde de Kazakların düşünce dünyasını meydana getiren unsurlara rastlamaktayız. Bozkır insanının hayatı sürekli mücadele içerisinde geçer. Başta tabiat koşulları olmak üzere bu zor şartlarda bozkır insanı dinamik, sağlam yapılı ve mücadeleciler olmak durumundadır. Jambıl da şiirde, hayatı boyunca mücadele içerisinde olduğunu ifade eder. Ve bunu da bozkır insanının en önemli yardımcısı olan, insana hâkimiyet ruhu aşıl原因an at ile anlatır. Ozan, kendini sürekli yarış atına benzeterak kendindeki mücadeleciler ruhu somutlaştırır. Dolayısıyla Jambıl, çalışkan ve gayretli olmayı, tembellik etmemeyi, hayatta karşılaşılan zorluklar karşısında yılmadan mücadele etme düşüncesini mısralarda dile getirmiştir. "At", "Kartal", "dağ keçisi" gibi konargöçer yaşam ile akıncı toplumun sembolü olan ve Türk kültüründe çok önemli bir yer teşkil eden hayvanlardan benzetme unsuru olarak yararlanmayı iyi bilen Jambıl, bu hayvanların taşıdığı sembolik anlamları da satır arasına nakşetmiştir. Yaşamı, Rus Çarlığı ve Sovyet dönemi içerisinde geçen büyük ozan, elbette bütün Kazaklar gibi Rus hâkimiyetinden kurtulup özgür olmayı arzulamaktadır. Bu bakımdan onun dağ keçisi ve kartal gibi anıştırma fonksiyonu olan hayvanları yaşnamesinde kullanması oldukça manidar ve dikkat çekicidir.

Jambıl'ın yaşnamede yaptığı benzetmeler ve somutlaştırmalar onun söz ustalığı hakkında bize önemli bilgiler verir. Ozan, şiirindeki bağdaştırmaları yaşadığı coğrafya ve üyesi olduğu topluma ait unsurlar ile yaparak Kazak halkının gönlüne ustalıklı ulaştırmıştır. Bu unsurlar aynı zamanda bozkır kültürünün ve konargöçer yaşam tarzının da anahtar kelimeleri arasında yer alır. Bunlara “dombra”, “taşan sel”, “fırlayan ok”, “atılan kurşun”, “yay gibi gerilmek”, “yarış atı”, “dağ kartalı”, “yırtıcı kuş”, “dağ keçisi”, “toy”, “Aladağ” vb. gibi ifadeleri örnek gösterebiliriz.

Adalet, eşitlik, halka hizmet etme, yalan, ikiyüzlülük, tembellik, cehalet, halka zulmetme gibi konular, Jambıl'ın manzumelerinde öne çıkan hususlardır. İncelediğimiz yaşnamede de Jambıl'ın üyesi olduğu topluma karşı taşıdığı sorumluluk hissini açıkça görmekteyiz. Ozan, kendi yaşamını konu ettiği manzumesinde yalan, riyakârlık gibi olumsuz davranışları tenkit etmiş; dürüstlük, çalışkan ve mücadeleci olma gibi olumlu vasıfları övmüştür. Jambıl'ın övdüğü ve toplumda görmek istediği davranışlar gerek Türk kültür evreninin gerekse Kazakların başat değerlerindedir. Bu değerlerin pek çoğunun, Anadolu sahasından Türkistan'ın doğusuna kadar Türk dünyası edebiyatının birçok sahasında şair ve yazarlar tarafından sürekli dile getirildiğini görmemiz mümkündür. Bu durumun sebebi sanatçıların beslendiği kaynağın aynı olmasıdır. Bu kaynak Türk kültür havzasıdır. Eserleri ile Kazakların bir ansiklopedisi hükmünde olan büyük ozan Jambıl da, 20. yüzyıl Türk dünyası edebiyatının zirve şahsiyetlerinin başında gelmektedir.

Kaynakça

- Alyılmaz, C. (2005). *Orhun Yazıtlarının Bugünkü Durumu*. Ankara: Kurmay Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2008). “Eski Türk Dönemine Ait Dağ Keçisi Damgalarının Tarihlendirilmesi ve Anlamlandırılması Üzerine”. *Atatürk Üni. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 37, 209-230.
- Arıkan, M. (2010). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Kazak Akın ve Jıravları*. Uşak: Elik Yayınları.
- Arseven, V. (1953). “Yaş Çağları”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 48.
- Atalay, B. (1988). *Divanu Lûgat-it-Türk I-IV*, (dördüncü baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baynıyazov, A., Başkapan, V. ve Koç, K. (2003). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Biray, N. (2016). “Jambıl Jabayev, Eserleri ve Ötegen Batır Destanı Hakkında”. *Kardeş Kalemler Jambıl Jabayev Özel Sayısı*, 115, 52-59.
- Çelebioğlu, Â. (1998). “Türk Edebiyatında Yaşnâmeler”. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: MEB Yayınları.

- Çobanoğlu, Ö. (2000), *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Durmuş, G. (2015). "Campbell'in Monomit Kuramı Bağlamında Manas Destanı: Bir Kahramanın Sonsuz Yolculuğu". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 67-76.
- Duyamaz, A. (2000): "Dede Korkut Kitabı'nda Alpların Eğitim ve Geçiş Törenleri", *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Günay, U. (1995), "Ritüeller ve Hıdırellez". *Millî Folklor*, 26, 2-3.
- Jabayev, J. (2008). *Halık, Meniñ Şın Atım, Öleñ-Jırları men Aytıs, Dastanları*. Almatı: Atamura.
- İsmail, Z. (1996). "Kazakların Büyük Ozanı Jambıl Jabayev". *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi Jambıl Özel Sayısı*, 8, Ankara Üni. Tömer Yayınları: 47-53.
- İsmail, Z. ve Güngör, A. (1996). *Jambıl*. Ankara: Ahmet Yesevi Vakfı Yayınları.
- İvgin, H. (1980). "Halk Şiirinde Yaş". *Çağrı*. 267, 16.
- İvmaşulı, M. (1996). "Bizi Kanatlarından Şiirler". *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi Jambıl Özel Sayısı*, 8, Ankara Üni. Tömer Yayınları: 96-101.
- Kaya, D. (2004). *Yaşnâmeler*. Ankara: Akçağ.
- Kaya, D. (2012). *Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi* (Editörler: Hasan Bacanlı, Şerife Işık Terzi). İstanbul: Açılım Kitap, 573-605.
- Kınacı, C. (2016). "Kazak Akını Cambıl ile Anadolu Ozanı Pir Sultan Abdal Arasında Bir Karşılaştırma". *Evrasya Bilimi*, 7-8 (14), 34-38.
- Urakova, L. (2008). *Kazak Halk Edebiyatında Aytıs Geleneği ve Bu Gelenek İçerisinde Jambıl'ın Yeri. Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zakon, T. (1996). "Jambıl Jabayev, Hayatı ve Sanatı". *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi Jambıl Özel Sayısı*, 8, Ankara Üni. Tömer Yayınları: 54-59.

Ek: “Akın Boldum” adlı şiirin Kazakça ve Türkiye Türkçesi Aktarması. Aşağıda verilen metin *Jabayev J. Halık, Meniñ Şın Atım* (2008: 28-33) adlı eserden alınmış ve tarafımızdan aktarılmıştır.

Akın Boldım

*Aqın boldım- on üşte
Alatın qustay tarandım.
Aldı- artıma qarandım
Şarıqtadım ar jerde
Kelgeninşe şamanıñ.
Javap bergim kelmeydi
Dese qayda barasıñ!
Bayqadım biraz aralap,
Şapıraştı, Ekey balasın.
Aqındıq qonbay turğanda,
Jaltaqtap Jambıl turatın,
Ulıq penen töreniñ,
Urlağanday tanasın.
Şarlasın Jambıl şarıqtap,
Qırandayın qalıqtap,
Bayqasın üni, şamasın.
Ağayın eldiñ işinen,
Söz uqpaytın kisiden,
Tappadı Jambıl bağasın.
Jasımadım, örledim,
Dombıramdı sermedim.
Aqındarmen talasıp,
Jüyrikpenen janasıp,
Jalğan aqın kez bolsa,
Jasqanıp jol bermedim.
Tasqındadı öleñim,
Damıdı şalqıp önerim.
Toltrıuvğa umtıldım,
Öleñniñ olqı kemerin.
Sadaqtayın saylanıp,
Söz ötkirin oylanıp,
Atatın oqtay bezendim.*

Akın/Ozan Oldum

Akın oldum on üçümde,
Yırtıcı kuş gibi yayıldım!
Önüme arkama, bakındım,
Gezindim her diyarda,
Gücüm yetse bile buna,
Cevap vermek istemiyorum,
Dese, nereye gideceksin!
Dikkat kesildim, dolaştım,
Şapıraştı, Ekey çocuğunu.
Ozanlık gelmeden önce,
Jambıl ürkek duruyordu,
Yönetici ve ağaların,
Çalmış gibi danasını.
Gezsin Jambıl yorulmadan,
Kartal gibi yücelerde süzülüp,
Dikkat çeksın sesi, gücüyle,
Akraba halkın içinden,
Söz anlamayan kişide,
Bulamadı Jambıl kıymetini.
Hiç korkmadan yüceldim,
Dombıramı inlettim.
Akınlarla yarışıp,
Keskin dillilerle beraber,
Sahtekâr ozana rastladığımda,
Korkup da yol vermedim.
Dalgalandı şiirim,
Gelişti güzel sanatım,
Doldurmaya çalıştım,
Şiirin eksik yanlarını.
Yay gibi gerilip,
Sözün keskinini düşünüp,
Atılacak kurşun gibi kuşandım.

Jel sözden tavıp tabıstı,
Jiberdim namıstı.
Qısıqtı tüzep, minedim,
Artıqtı tilmen teñedim.
Arqasında jel sözdñ,
Jaqın ettim alıstı,
Jas Jambıl elmen tanıstı.
Ötirikti süymedim,
Dünye üşin küymedim.
Altınına birevdñ
Jolda jatsa tiymedim.
Jırtıq kiyim kiygenim,
Arıq, javır mingeni,
Duman toptı qağ jarıp,
Jastıq şaqta jürgenim.

Aq bökendey jelgenim,
Aqınñ körıp mergenin.
Ömirmenen janasıp,
Jarlımenen sanasıp,
Aqıqattı söyledim.
Aq dombıra ergenim,
Sözdiñ oğın kezesem,
Alistan atıp jetkizdim.
Düşpanğa arnap kezesem,
Öñmeninen ötkizdim.
Mergen boldım, atqışpın,
Aldımda köp el sındı.
Töte jolmen tötelep,
Eldiñ sırın jetelep,
Arqadan- arqa qır asıp,
Egeskenge şıdasıp,
Jambıldan kim bar şıdamdı?!
On jeti men on segiz,
Tal şıbıqtay buralğan.
Jas aqın Jambıl ataqtı,

Yalan sözden medet umup,
Hiçbir zaman gururlanmadım.
Eğriliği eleştirip düzeltdim,
Yüce olanı dille övdüm.
Sayesinde boş sözüñ,
Uzağı yakın edip,
Genç Jambıl halkıyla tanıştı.
Yalan sözü sevmedim,
Mal, mülk için yanmadım.
Altınına birinin,
Yolda görsem dokunmadım.
Yırtık giyim giydiğimde,
Zayıf ata bindiğimde,
Neşeliye neşe katıp
Gençlik çağında yürüdüm.

Bir ceylan gibi koştum,
Ozanın iyisini gördüm.
Hayatımla yaklaşıp,
Fakirlerle bir olup,
Hakikati söyledim.
Ak dombıraya ulaştım,
Söz okunu fırlatınca,
Uzaktan atıp yetiştirdim.
Düşmanı hedef alınca,
Gövdesinden geçirdim.
Usta atışmacı oldum
Önümde niceleri sındı.
Kısa yoldan götürüp,
Halkın derdini dillendirip,
Art arda bozkırlar aşıp,
Kavga edenle tartışıp,
Jambıl'dan sabırlı kim var?!
On yedi ile on sekiz,
Dal fidan gibi kırılan.
Genç ozan Jambıl namlı,

On üşten bastap sınałđan.
Jüyesin tapqan jel sözdi,
Üysin, Nayman qup alđan,
Köroğlu, Sultan, Ötegen,
Şejiresin tıñdasa,
Şığuvşı edi qumardan.
Öleñdi jastan darıtqan,
Malđa qaşan jarıtqan,
Jambıl aqın näsibi
Özimdi süyvgen halıqtan.
Qazınası keñ dünya,
Jambıl qaşan tarıtqan.
Köñilin aşıp keteyin,
Biraz qızmet eteyin,
Halıqqa muñlı zarıtqan.
Şer- qumardan şığarıp,
Şerteyin küyvli öleñdi,
Jasımnan boyđa darıtqan
Öleñ degen önerdi,
Dävlet- eldiñ ırısı,
Sarqılmas qazan kemerli.
Şarşamastan şaldığıp,
Araladım är eldi.
Ulı toy, jıyın- astarda,
Arqa, Alatav asqarda,
Jıynalđan topta käre- jas
Süyvsine tıñdap keneldi.

Jıyırmağa jasım kelgende,
Or tekedey jelgende,
Aldımnan şıqqan kes-kestep,
Jolıqtım talay mergenge.
Tisin qayrap jürse de,
Ata almadı sığalap,
Qaramdı mergen körgende.
Tiri künde attırsam,

On üçünden beri sınanmış.
Ne olduğunu anlamış boş sözün,
Üysin, Nayman desteklemiş,
Köroğlu, Sultan, Ötegen
Şeceresini dinlediđinde,
Gönlü bir hoş olurdu halkın
Şiiri gençliğinde söylemiş,
Mala mülke ne zaman meyletmiş,
Jambıl ozan nasibi,
Özümü seven halktan.
Hazinesi geniş dünya,
Jambıl ne zaman daralmış.
Gönlünü neşelendireyim,
Biraz hizmet edeyim,
Izdıraplı halk için.
Şer üzüntüyü giderip,
Çalayım ezgili türküyü,
Küçükten kendine has olan.
Şiir denilen sanatı,
Varlık halkın rızkı,
Bereketli kazan tükenmez,
Yorulmadan dertlenip,
Gezdim, gördüm her ili.
Ulu düğün, toplantı aş toyda,
Bozkır ve Aladağ semasında,
İhtiyar, genç toplanıp,
Severek dinleyip rahatladılar.

Yirmi yaşına geldiğimde,
Dağ keçisi gibi koşarken,
Önüme çıkıp, engel olan,
Birçok avcıya rastladım.
Dişini bileyip dursa da,
Nişan alıp da vuramadılar,
Benim gölgemi gördüğünde.
Yaşarken ben vurdurtsam,

*Qolıma qılış şaptırsam,
Özimdi sanap men jürdim,
Tiri emes- ölgenge!*

*Jıyırma beske asqanda,
Ay ilesti aspanda!
Juldızdar turdı sıǵalap,
Şırqap änge basqanda!
Talqandap buzdım bögevdı,
Kemelge kelip tasqanda.
Ülgi berip öleñnen,
Elge urıq şaşqanda.
Jarıspaq bolıp kelgender,
Şañǵa ilespey qaşqanda.
Dombıranıñ pernesin
Dami berdi on savsak,
Dem almastan basqanda.
Joldas bolǵan dombıra,
Jambıl da qalmas boldıra,
Otız da jatıq oylanıp,
Şaqırıp meni qam qıla.
Zamanıñnan qalıspay,
Siltep qulaş alısqa-ay,
Bes savsaǵım qırqıla,
Jel sözben jürek jandıra,
Qurışın qulaq qandıra,
Otızdan astı jasımız,
Aqılǵa tolıp basımız,
Aqırı şavıp aǵındap,
Bäyge atınday arındap,
Aqın jannıñ jüregi,
Jas baladay minezi,
Balalıq qaşan arılmaq?
Ötkir sözim qılıştqy,
Tolǵadım sözdi tınıstay.
Sözdiñ qorı ulǵaydı,*

Elime kılıç geçirirsem
Kendimi ben sayıp, yaşardım,
Diri deǵıl ölmüş olana!

Yirmi beşi aştıǵımda,
Ay takip etti gökyüzünde,
Yıldızlar durdu izleyip,
Gür sesle şiir söylediǵimde!
Engelleri aşıp, parçaladım
Olgun yaşa girdiǵimde.
Örnek verip şiirden,
Halka ilham verince.
Yarışmak isteyen benimle
Tozuma bize yetişemedi.
Dombıranın gövdesinde,
Oynayıverdi on parmak,
Dinlenmeden çaldıǵımda.
Arkadaş oldu dombıra
Jambıl da hiç yorulmaz,
Otuz da beni düşünüp,
Çaǵırıp beni dertlenir.
Devirden geri kalmadan,
İleriye hamle yapmaya,
Beş parmaǵım çabukça
Boş sözle gönlü ferahlatıp,
Kulaǵın pasını giderip,
Otuzu geçti yaşımız,
Akılla dolup başımız,
Haykırarak koşup, hoplayıp,
Yarış atı gibi hızlanıp
Ozan ruhunun kalbi,
Küçük çocuk gibi huyları,
Çocukluk ne zaman bitecek?
Keskin sözüm kılıç gibi,
Bir nefes alıp söze başladım
Söz hazinesi çoǵaldı,

*Tağdır bergen ırıstay.
Jürmedim bosqa sayıspay,
Jasım ketti alısqa- ay,
Köngiş boldım ömirge,
Minezim- şılğı, qayıstay.
Asıldan soqqan aq semser,
Kelemin men de qayıspay!
Tot baspadım, sınbadım,
Özimdi- özim şındadım.
Qırğız- qazaq jiyılsa,
Toptı jarıp jırladım.*

*Toptan ozğan aqındı,
Top işinde tıñdadım.
Bäyge atınday julnıp,
Şappay qarap turmadım.
Qoydı ömir jaratıp,
Jel sözimdi taratıp,
Toqtamadım qızğanda,
Tıñdavğa halık turğanda.
Tün artınan tün ketti,
Kün artınan kün ketti,
Keşter batıp, tañ atıp,
Kelgende jüyvrik babına.
Bäyge bermes şapqanda,
Kim tuvra kep toqtatar,
Qızıp turğan şağına!
Kördi Jambıl qırıqtı,
Kezek kütüp turıptı.
Simğa tartqan kümistey,
Sınımdı buzbay turğanda.
Jiyırma bes qayta kelgendey,
Qırıqta kılañ uvramın,
Şalğanday tavdıñ qıranın.
Öleñim ketti seldey bop,
Jerdiñ jüzin qaptağan.*

Kaderin verdiği rızk gibi
Yaşamadım mücadelesiz,
Yaşım başını aldı gitti,
Alıştım hayatın zorluğuna,
Huyum tabaklanan deri gibi.
Çelikten yapılan ak kılıç,
Geliyorum ben de eğilmeden!
Pas tutmadım, kırılmadım,
Kendimi kendim biledim.
Kırgız, Kazak toplandığında
Öne atılıp şiir söyledim.

Toplumda en ünlü ozanı,
Halkla beraber dinledim.
Yarış atı gibi depreşip,
Koşmadan hiç duramadım.
Hayata neşe katıp,
Boş sözümü dağıtıp,
Coştuğumda yerimde durmadım.
Dinlemek için halk toplandığında
Gece ardından gece geçti
Gün ardından, gün geçti,
Akşam olup, şafak atmış,
Tam kendimi bulduğumda,
Birinciliği vermez koşunca,
Onu kim durdurabilir,
Hevesle kendinden geçtiğinde!
Gördü Jambıl kırkını,
Sıra bekleyip dururmuş.
Tele dizili gümüş gibi,
Dinçlik hâlâ bedenimde.
Yirmi beşe yeni girmiş gibi,
Kırkta aydınlık bulurum,
Dağ kartalını yenmiş gibi.
Şiirim coştı seller gibi
Yeryüzünü kaplayan.

Suvğa aqqan seńdey bop,
Jeri joq barıp jatpağan.
Qırıq bes te kelip joliqtı.
Eluv de erkindep,
Jambıldı eluv oylantpaq.
Eluvdi jas dep eske almay,
Jumsadım mol qayrattı,
Asav tayday oynaqtap.
Saqtadım este oyvlanıp,
Eluvdiń esip öterin.
Qızıl tili salaqtap,
Azuv tisi silqıldap,
Buvındarı bılqıldap,
Aq köbik şaşıp avzınan,
Arıstanday aqırıp,
Kärilikti şaqırıp,
Alpıstıń bildim jeterin.
Bulqınsam da aqırıp,
Qayrattı jastıq şaqırıp,
İlgiştengen tamaqta,
Turdı biraz qaқыrıp.
Arılmadı tamaqtan,
Tastasam da qaқыrıp.
Alpıstağı şaldarday,
Aljımadım şatılıp!
Aldağı ömir; ötken jas:
Aqşıl tartqan saqalım,
Buvrıl tartqan ğaziz bas,
Azdap belgi beredi,
Jaralsam da temir- tas.

Ömirdi boldım körgendey,
Jetpis te jetti jelgendey.
Qajımastay bul tağdır,
Qasıyetin bergendey.
Kärilik emes sol künde,

Suda akan buz gibi
Gitmediği bir yer yok.
Kırk beş de gelip kavuştı,
Elli de geldi rahat rahat,
Jambıl'ı elli düşündürür.
Elli yaş diye aldirmeden,
Harcadım bolca gayreti,
Ası tay gibi zıplayıp,
Sakladım hafızamda hep,
Ellinin esip geçeceğini.
Keskin dilin tesiri azalıp,
Azı dişi oynayıp,
Eklemleri gevşeyip,
Ak köpükler saçıp ağızından,
Arslan gibi kükreyip,
İhtiyarlığı çağırıp,
Altmışın geleceğini anladım.
Silkinsem de bağırıp,
Gayretli gençliği çağırıp,
Yaşlanan gırtlakta
Düğümlendi biraz balgam.
Gitmedi boğazımdan,
Ne kadar çalışsam da tıksırıp,
Altmıştaki ihtiyar gibi
Bunamadım şaşırıp!
Öndeki hayat, geçmiş ömür,
Ağarmaya başlayan sakalım,
Ak düşmeye başlayan aziz baş;
Azıcık işaret veriyor,
Demir, taş gibi olsam da

Hayatı her yönden anladım,
Yetmiş de geldi dörtñala.
Yorulmazmış gibi bu kader,
Haysiyetini verir gibi
İhtiyarlık değil o günde,

*Qajıtqan meni zamana.
Qaqırıq qatıp, şer boldı,
Qayğı-dert işke jamala.
Eluv jul qırğın bolsa da,
El körgenin tana ma?!
El avzında jur bolıp,
Ketti sözim tarala.
Biy, bolıs kördim sol kezde,
Jeteginde töreniñ,
Uqsas bolıp öñkildep,
Murnın tesken tanağa.
Jambıl aytpas dünyede,
Jel söz aytsa jalğanın.
Şer tarqatıp sol kezde,
Qozğadım iştiñ armanın.*

*Öleñim topan suvında,
Jetisuvdan aqtaram.
Tıñdamay jerdiñ alısın,
Arqağa jetip davısım,
Altaydan da attağam.
Qartaydım dep ömirde,
Qayğılanıp jatpadım.
Jastıq şirkin köñildi,
Sonda da boldı maqtanım.
Maqtanım emey nemene,
Köñildiñ küyvin jaqtadım.
Jetpisten asıp seksenge,
Jılıdım, eptep bettedim.
Kärilikke eñistep,
Moyındap, men de ketpedim.
Köpten köksepe tariqqan
Qajığan el zariqqan.
Teñdik bergen zamanğa,
Aman- tiri jetkenim!
Betime şıray- är berdi,*

Zamane beni yormuş.
Öksürük getirip, şer oldu
Kaygı ve derdi içe birikip.
Elli yıl felaket olsa da,
Halk çektiğini hiç unutmur mu?
Halk ağzında şiir olup,
Gitti sözüüm yayılarak.
Bey, ağa gördüm o dönemde,
Emrinde idarecinin
Nereye çekerse, oraya gider
Burnu delik dana gibi.
İşte Jambıl dünyada,
Söz söylemez boşuna.
Şeri yok edip o dönemde,
Uyandırdım halkın arzusunu.

Şiirim tufan seli gibi,
Jetisuv'dan dökeyim.
Dinlemeden yerin uzaklığını,
Arqa'ya ulaşım sesim
Altay'dan da aşırayım.
Yaşlandım diye hayatta,
Tasalanıp kalmadım.
Gençlik, güzel gönüllü,
O zaman da oldu övüncüm.
Övüncüm değilse, ne
Gönlün neşesini şad ettim.
Yetmişen aşım seksene,
Kımıldayıp yavaşça yöneldim,
İhtiyarlığa doğru eğilerek,
Başımı eğip, ben de gitmedim.
Çoktan özleyip sıkıntı çeken,
Yılgın halk hasret duymuş.
Eşitlik veren zamaneye
Sapa sağlam ulaştım!
Yüzüme renk, nur verdi.

*Jan deneme nār berdi.
Teñgerip naşar kedeydi,
"Men ulıqpın" demeydi.
Biz tilegen zañ şıqtı,
Kisi eñbegin jemeydi!*

Tüm bedenime güç verdi
Eşit kılıp fakiri, yoksulu
"Ben uluyum" demedi.
Bizim istediğimiz kanun çıktı,
İnsan emeğini hiç yemedi

Extended Abstract

Jambıl, who is regarded as the greatest representative of Kazakh oral literature, lived in the time period between 1846-1945. Jambyl, who was born at the foot of Mount Jambylon by the River Chu in today's province, was from the Ekej Clan of the Shapyrashty Tribe of Senior Zhuz. His childhood was spent in Zhetysu region. The Zhetysu region is the area where the akyns, folk singers and orators who are the masters of the speech art grow up the most. Born in an area that had been the cradle of art, Jambyl started being a poet at an early age and grew up in that tradition. He was appreciated and dignified by Suyunbai, the leading figures of Zhetysu poets. After spending almost a year with Suyunbai, he produced successful art pieces in the *aytys*, *jir* and *tolgav* genres of Kazakh folk poetry. Jambyl, who achieved his real fame with his poems in *aytys* genre, was also a very successful epic singer. He sang various epics such as *Köroğlu*, *Girls Jibek*, *OraqMamay*, *Yedigé* and *Shora Batir* etc. with his *dombyra* by adding his own style; and presented them to public. The works of Jambyl are like a cultural encyclopedia of Kazakh people.

Social criticism plays a significant role in the poems of Jambyl. He mercilessly criticizes the people who are in the position of administration, the noblemen and especially the rich who do not care about the public, and defends people with whom he shares the same destiny. Jambıl continued to compose poetry throughout his lifetime since the day he started to sing poetry, and he successfully transferred them to next generations as well as preserving the cultural memory of the Kazakh people with his works.

The poem "Akın Boldım" by Jambıl ("I Became a Poet") has the characteristics of age epic. According to the information available, age epic is a poetry type which has continued as a literary tradition from 11th century to the present day and whose examples are encountered more in folk poetry. In such works, human life is generally told from the moment of conception to death, in stages and in years. Terms such as life epic, age folk song, lifetime epic, *vucudname*, *mahresname* are also used for these kinds of works except for age epic. Age epic that are among the common elements of the Turkish world literature are one of the poetry types reflecting the traditional folk knowledge that the public has obtained for ages and the common cultural memory of the society. In this study, general information about the concept of age epic and the life of Jambyl was provided, and the poet's poem "Akın Boldım", which features as an epic poetry, was introduced to the world of literature and Jambyl's poetry world was tried to be studied through this work.

In his poetry, Jambıl deals with the events of his life from the age of thirteen to his eighties and presents his thoughts. The poem consists of four stanzas and two hundred and forty seven lines. The lines are compatible with the heptasyllabic and octosyllabic meters. Full rhyme is mostly used in the poem, which is very rich in terms of rhythm. Besides, redif, alliteration and assonance samples are also numerous. In age epics, poets can talk about different ages and Jambıl has included the following age steps respectively in his poem, which started with the

age thirteen, seventeen, eighteen, twenty, twenty-five, thirty, forty-five, fifty, sixty, seventy, eighty. Jambıl, began his epic poem by saying "I became a poet when I was thirteen". Age thirteen is a very important concept and it is associated with the "Turkish 12 Animal Calendar" used among Turkish tribes. The calendar consists of 12-year periods called "müçe / müçel / müçöl / müşel". Therefore, age thirteen indicates a new beginning period in human life, in other words, the adolescence period. Jambıl indicates that he now reaches from childhood to adulthood when he says that he becomes a poet at thirteen.

Age epics are important forms of verse in terms of reflecting the contemplation world of the poet and the society in which he is a member, the common cultural memory and unity of faith. In Jambıl's poem "Akın Boldım" (I Became a Poet), we find elements of the Kazakhs' world of thought. The life of the steppe people is in constant struggle. In these difficult situations, especially in tough natural conditions, the steppe people must be dynamic, stalwart and combatant. In his poem, Jambıl also verbalizes that he has struggled throughout his life and he explains this using the figure of "horse", the most essential friend of the steppe man, that gives the spirit of sovereignty. Therefore, Jambıl voiced in his poem the idea of being ambitious and diligent, avoiding laziness and struggling in the face of the difficulties encountered. Jambıl, who made use of animals such as eagle and mountain goat that have a very important place in Turkish culture very well as simile objects, transferred the figurative meanings that these animals carry into his lines. This great poet who lived his life in Russian Czarism and the Soviet period, definitely desired to be independent from Russian hegemony and free like all the Kazakhs. In this respect, it is quite remarkable and noteworthy that he often used animals such as mountain goat and eagle, which have the function of allusion in his age epic.

Issues such as justice, equality, serving the public, lies, hypocrisy, laziness, ignorance, and tyranny stand out in the verses of Jambıl. In the age epic examined, we clearly observe the sense of responsibility Jambıl carries over the society in which he is a member. The behaviours that Jambıl praises and wants to see in the society are among the principal values of both the Turkish cultural universe and the Kazakhs. The great poet Jambıl, whose works serve as a kind of encyclopedia of the Kazakh world, is one of the prominent figures of the 20th century Turkish world literature.